

Можда је наш поглед више уперен према крахирајућим финансијским тржиштима, али је преврат који сада доживљавамо више од обичне финансијске кризе, ма колико велика она била. Ово је историјско геополитичко померање, у којем се светски однос снага неповратно мења. Ера глобалног америчког вођства, која се протеже уназад до Другог светског рата, готова је.

То се може видети у начину на који је америчка превласт склизнула у самом њеном дворишту, где председник Венецуеле Уго Чавез некажњено исмева и изазива ову суперсилу. Међутим, пад америчког угледа на светском нивоу још је упечатљивији. Национализација кључних делова финансијског система значила је и самоуништење америчке проповеди о слободном тржишту, а оправдање за оне земље које су задржале контролу над својим тржиштима. У промени далекосежној у својим последицама колико је био и пад Совјетског Савеза, колабирао је читав један модел државе и економије.

Још од краја хладног рата, све америчке администрације су држале лекције другим земљама о неопходности здравих финансија. Индонезија, Тајланд, Аргентина и неколико афричких држава претрпеле су оштра смањена у буџетским издацима и дубоке рецесије као цену помоћи од Међународног Монетарног Фонда, који је спроводио америчку правоверност. Поготову је Кина била изложена непрекидној критици свог банкарског система. Међутим, кинески успех био је заснован на њеном константом презиру према западним саветима, и нису кинеске банке те које тренутно пропадају. Колико има симболике у томе што су јуче кинески космонаути ходали у свемиру док је амерички министар финансија био на коленима (молећи председницу америчког Представничког дома да одобри његов план за спасавање финансијског тржишта кроз национализацију – прим. прев.).

Упркос непрестаним инсистирањима да друге земље прихвате њен начин пословања, Америка је одувек имала једну економску политику за себе, а другу за остатак света. Током свих ових година, док су САД кажњавале земље које би скретале са пута фискалне одговорности, оне су се колосално задуживале како би покривале последице политике смањивања пореза и финансирале своје пренапрегнуто војно ширење. Сада када су њене савезне финансије критично зависне од сталног огромног прилива страног капитала, управо ће оне земље које су одбациле амерички модел капитализма бити те које ће обликовати америчку економску будућност.

Мање је важно која ће верзија модела спасавања америчких финансијских институција који су склепали министар финансија Хенк Полсон и председник Федералних резерви Бен Бернанке коначно бити усвојена од тога шта ће то спасавање значити за положај Америке у свету. Популистички повици о грамзивим банкама од којих се ори Конгрес скрећу пажњу са истинских узрока кризе. Катастрофално стање америчких финансијских тржишта је резултат тога што су америчке банке пословале у окружењу без правила, оном које су управо ти исти амерички законодавци и створили. Управо је америчка политичка класа, која је оберучке прихватила опасно поједностављену идеологију дерегулације, одговорна за садашњи јад.

У садашњим условима, ширење државног уплива какво историја не памти је једини

начин да се спречи катастрофа тржишта. Међутим, последица тога је да ће Америка бити још више зависна од нових светских сила у успону. Савезна влада се спрема на још већа задуживања, за која њени повериоци могу оправдано да страхују да никад неће бити враћена. Она може лако доћи у искушење да поништи те дугове једним инфлаторним ударом који би страним улагачима нанео позамашне губитке. У овим условима, хоће ли земље које купују велике количине америчких државних обвезница, на пример Кина, заливске арапске земље и Русија, бити спремне да наставе своју подршку долара као светске резервне валуте? Или ће ове земље ово видети као прилику да тас економске моћи још мало помере на своју страну? У сваком случају, контрола над догађајима више није у америчким рукама.

Судбина империја је често запечаћена преплитањем рата и дугова. Ово је важило за британску империју, чије су финансије почеле да пропадају од Првог светског рата па надаље, као и за Совјетски Савез. Пораз у Авганистану и економски терет тражења одговора на Реганов технички мањкав, али политички изузетно ефектан програм „Звезданих ратова“ били су кључни окидачи совјетског колапса. И, упркос инсистирањима о својој изузетности, Америка се ни мало не разликује. Рат у Ираку и кредитни мехур су фатално подрили америчку економску превласт. САД ће још неко време остати водећа светска привреда, али ће, када криза буде завршена, нове силе у успону покуповати оно што буде преостало у олупини америчког финансијског система.

Доста се последних седмица говорило о долазећем економском Армагедону. Међутим, далеко од тога да је ово крај капитализма. Панична ужурбаност која тренутно преовладава у Вашингтону заправо значи смрт само једне врсте капитализма – оне специфичне и крајње нестабилне варијанте која постоји у Америци последњих 20 година. Експеримент финансијског лаиссез-фаире-а се урушио. И, док ће се последице колапса свуда осетити, оне тржишне привреде које су се одупирале дерегулацији америчког типа најбоље ће пребродити олују. Британија, која је себе претворила у један гигантски шпекулативни фонд, али оне врсте која није способна да профитира од економског пада, вероватно ће претрпети посебно јак ударац.

Иронија пост-хладноратовског периода лежи у томе што је пад комунизма био пропраћен успоном још једне утопијске идеологије. У Америци и Британији, а у мањој мери и у другим западним државама, једна врста тржишног фундаментализма постала је водећа философија. Колапс америчке моћи који је тренутно у току био је предвидив исход свега тога. И, попут совјетског колапса, то ће имати велике геополитичке последице. Ослабљена америчка привреда не може још дуго да издржава њено превелико војно ширење. Повлачење је неминовно, и мало је вероватно да ће оно бити постепено или добро испланирано. Крахови оваквог обима нису догађаји који се одвијају брзином успореног снимка. Они су муњевити и хаотични, са споредним ефектима који се брзо шире. Узмимо пример Ирака. Успех политике „бујице“ (тј. „сурге“ - слања додатних америчких снага у Ирак – прим. прев.), који је заснован на подмићивању сунита и прихватању настављеног етничког чишћења, донео је релативни мир неким деловима те земље. Колико ће то дуго трајати, с обзиром да се садашњи ниво америчких ратних издатака више не може одржати?

Америчко повлачење из Ирака оставило би Иран као победника у региону. Како ће на то реаговати Саудијска Арабија? Да ли ће војна дејства у циљу спречавања иранског развијања нуклеарног оружја сада бити мање или више вероватна? Кинеско вођство је досад ћутало док се криза развијала. Да ли ће их америчка слабост охрабрити да пројектују кинеску моћ или ће Кина наставити са својом обазривом политиком „мирољубивог успона“? Тренутно се ни на једно од ових питања не може поуздано одговорити. Оно што је очигледно је да моћ све брже цури из америчких руку. Случај Грузије је показао како Русија црта нову геополитичку мапу док Америка стоји по страни као немоћни посматрач.

Изван Америке, већина људи је већ дуго свесна чињенице да ће развој нових привреда који иде упоредо са глобализацијом подрити средишњи амерички положај у свету. Они су то замислили као постепену промену у релативном америчком положају, која ће трајати више деценија или генерација. Данас то све више изгледа као нереална претпоставка.

Стварајући услове који су произвели највећи финансијски мехур у историји, америчке политичке вође делују као да су неспособне да појме размере опасности са којима се земља сада суочава. Заглибљени у своје жучне културне ратове и међусобно посвађани, чини се да нису свесни чињенице да америчко глобално вођство убрзано исчезава. Скоро неприметно, помаља се један нови свет, у којем је Америка само једна од неколико великих сила, суочена са неизвесном будућношћу коју више није у стању да обликује.

<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2008/sep/28/usforeignpolicy.useconomicgrowth>

(Обсервер, Лондон)